

Durdík, Tomáš; Pertl, Miroslav

Pozdněgotická šavle ze sbírek Okresního muzea Rakovník

Archaeologia historica. 1988, vol. 13, iss. [1], pp. 613-618

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139789>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Pozdněgotická šavle ze sbírek Okresního muzea Rakovník

TOMÁŠ DURDÍK—MIROSLAV PERTL

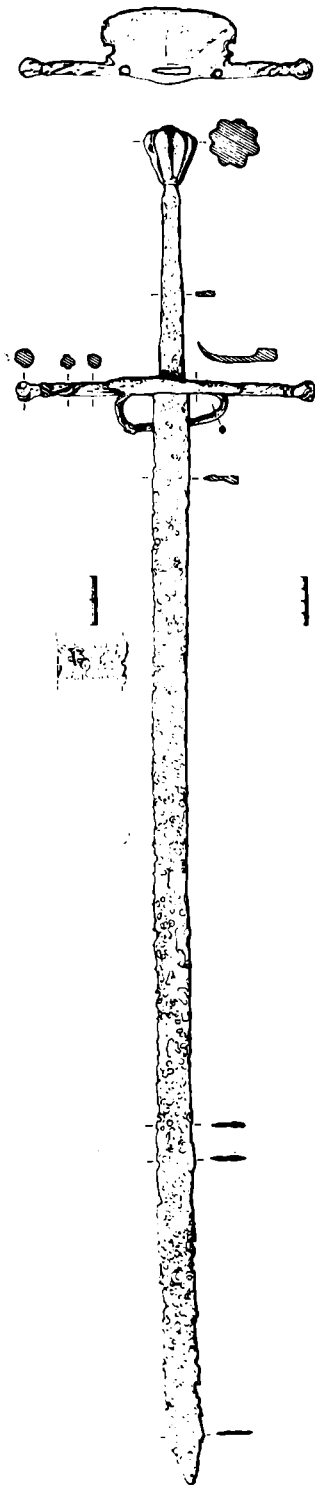
Problematicke středověkých zbraní byla věnována rozsáhlá literatura. V této souvislosti je nápadné, jak malé pozornosti se ve střední Evropě dostalo šavlí. Kromě monograficky pojednaných výjimečných exemplářů dosud postrádáme jak úplnější korpus, tak detailnější typologické a vývojové studie. Tato skutečnost pro území českých korunních zemí vyplývá mimo jiné i z faktu, že šavle ve vrcholném středověku zde nebyla zbraní masově užívanou, jako meč. Přestože se nálezy šavlí vyskytují v porovnání s jinými typy dlouhých pobočných chladných zbraní v nápadně malém počtu, je nutno s užíváním tohoto typu zbraně vojsky našeho pozdního středověku v určité míře počítat, jak dokládají i ikonografické prameny (např. konsola ve velkém sále na Křivoklátě z doby okolo 1490).

Protože při regulérních archeologických výzkumech šavle prakticky nenalézáme a rovněž ojedinělých nálezů (v posledních letech byly registrovány dva; budou zpracovány samostatně) je minimální množství, je nutno obrátit pozornost ke starým fondům muzejních sbírek, skrývajícím díky svým léta neodborně prováděným inventářům nejedno překvapení. Jedním z nich bylo i zjištění pozdně gotické šavle v OM Rakovník (obr. 1—4).

Nález nebyl evidován. Podle ústní informace bývalého ředitele muzea, který zbraň považoval za schiavonu, byl nalezen v náhodně narušeném hrobě v katastru města Rakovníka nedaleko Kokrdova, údajně ještě spolu s pistolí. Tento hrob by pak měl souviset se známou bitvou o Rakovník, proběhnuvší v předvečer bitvy na Bílé hoře. Informace V. Fridricha o nálezových okolnostech předmětů, které pro muzeum získal, nelze, bohužel, jak dokládají i případy jiného materiálu, vždy považovat za hodnověrné. Proto je většinou nezbytné, zachovat značnou rezervu. Nejinak tomu bude i v případě zmíněného nálezu. Jedná se, jak bude dále rozvedeno, o zbraň z konce 15. století, jejíž užití na počátku 17. století nelze sice a priori vyloučit, rovněž ho však nelze považovat za příliš pravděpodobné. Rovněž ukládání zbraní do hrobů, nota bene mimo hřbitov, je téměř vyloučeno. Patrně jedinou nespornou informací zůstává fakt, že k nálezu zbraně došlo v nejbližším okolí města.

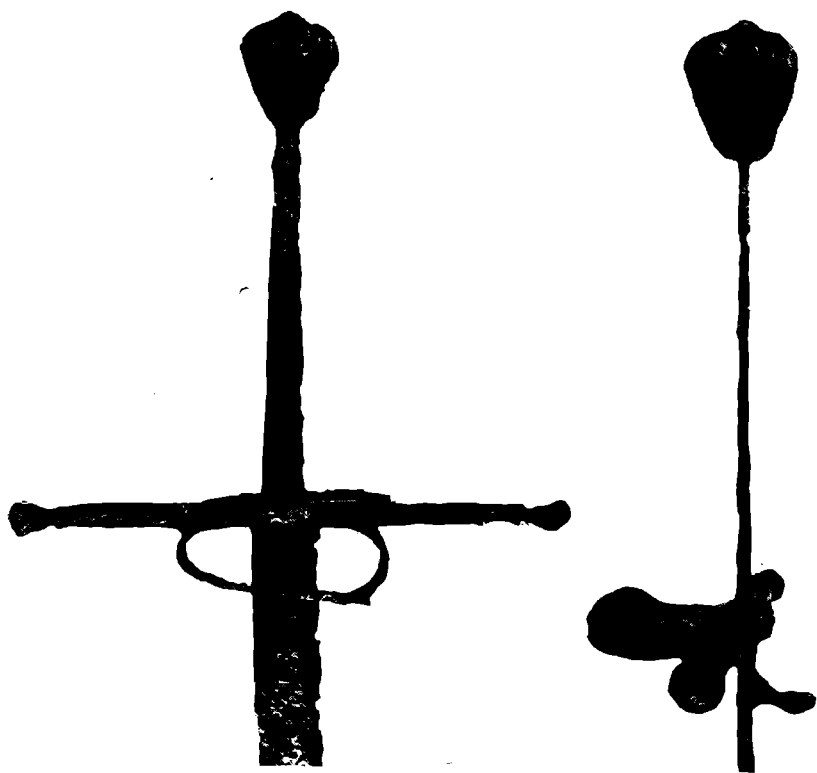
Stav zbraně odpovídal jejímu vyzvednutí z jílovité půdy s drobnými kaménky. Po „znovuobjevení“ šavle v depozitáři muzea byla tato převzata k restaurování, které provedl M. Pertl. Na základě konzervace bylo možné přesnější studium nálezu.

Jde o dlouhou (138,5 cm), pádnou, dobře vyváženou zbraň. Plochá, u jílce z obou stran mělkým výbrusem opatřená, lehce zakřivená čepel nese u hrotu falešné ostří. Zhruba v horní třetině rubové strany čepel se během konzervačních prací objevila žlutým kovem tausovaná značka s největší pravděpodobností interpretovatelná jako „pasovský vlk“. Silně podkorodovaný povrch bohužel neumožnil její záchranu v plném rozsahu i přes maximální úsilí (obr. 4).

Obr. 1. Rakovník, okr. Rakovník. Pozdně gotická šavle.
Stav po konzervaci. Kresba H. Komárková.

Obr. 2. Rakovník, okr. Rakovník. Pozdně gotická šavle.
Stav po konzervaci. Foto J. Král.

Obr. 3. Rakovník, okr. Rakovník. Jilec pozdně gotické šavle (různá měřítka). Stav po konzervaci. Foto J. Král.

Na jedenapůlruční řap čepele je montována rovná mečová zástita s bočním záštitným plátkem na lici straně a na opačné straně pak palcová zástita v podobě asymetrického kovaného profilu. Vlastní zástita je ukončena dvěma lehce torzovanými knoflíky s osazením. Hlavice přísluší podle typologie R. E. Oakeshotta, doplněné M. Głoskem (Głossek 1984, 26) typu T₄ až T₆. Zástita se v běžných typologiích mečových zástit (Oakeshott, Seitz) nevyskytuje. Vlastní rukojeť z organické hmoty nezanechala žádných stop. Její rekonstrukci můžeme však celkem spolehlivě odvodit z běžně dostupné literatury (např. Seitz 1965, 135). Výzdobné prvky silně narušené korozi představují tři linie na pěstní zástitě a rýhování hlavice.

Datace a interpretace nálezu je silně poznamenána zmíněnou nedostatečnou rozpracovaností tématu a z ní vyplývající až bezradností těch nemnohých autorů, kteří se o středověké šavli v přehledných pracích, které jsou v ČSSR dostupné, stručně zmiňují (namátkou např. Demmin 1891, Boenheim 1890, Seitz 1965, Wagner 1975, Žygulski 1975, Kvašniewicz 1981, Letošniková—Herčík 1983). Problémy nastávají již v rovině terminologické, neboť zvláště německá literatura regionálně kromě šavle odlišuje různé definitoricky nepřiliš jasně skupiny typu „Große Messer“, „Krumsschwert“, „Hiebmesser“ apod., oprávněnost jejichž vydělování může být jistě předmětem diskuse.

Obr. 4. Rakovník, okr. Rakovník. Detail dochovaného zbytku značky na čepeli pozdně gotické šavle. Foto J. Král.

Není sporu o tom, že šavle je typickou jezdeckou zbraní východních národů, v kontextu střední Evropy rozšířenou masově pouze v oblasti polského a uherského království. Zmínění autoři předpokládají, že se v modifikované podobě v průběhu pokročilého 15. století stala ve střední Evropě zbraní spíše měšťanského prostředí. Ať již přijmeme tuto hypotézu či nikoliv, skutečností zůstává, že koncem 15. století byly zbraně tohoto typu, zpracovávané ať již nožířskou či mečířskou technologií, avšak vždy se záštitou, vyráběny v oblasti známých jihoněmeckých a rakouských produkčních center (namátkou připomeňme např. známý „lovecký meč“ císaře Maximilána I., vyrobený roku 1496 dvorním nožířem Hansem Summerspergerem v Hallu v Tyrolích — Seitz 1965, 196). Do této oblasti, konkrétně do Pasova, se hlásí i fragmentárně dochovaná značka naší šavle. K určité opatrnosti však nutí fakt, že tato proslulá značka byla s oblibou falšována (naposled Głosek 1984, 30—53). Nicméně honosný charakter našeho exempláře (tausovaná značka) nenapovídá masové výrobě a s největší pravděpodobností je možno původ čepule skutečně v Pasově hledat. Funkčně lze šavli z Rakovníka jednoznačně považovat za jízdní zbraň, jejíž pořizovací hodnota byla nemalá. Kompletace zbraně musela proběhnout rovněž v jihoněmecké oblasti, jak dokládají charakteristické prvky jílce. Vyvinutí záštity, stojící na počátku genese koše, užitý typ hlavice i celkový habitus zbraně umožňují celkme spolehlivou dataci na rozhraní 15. a 16. století. Mladší vývojové varianty, datovatelné již zcela spolehlivě do doby okolo 1550, jsou charakteristické zvětšením listové pěstní záštity, zploštěním hlavice a dalších detailů (např. Seitz 1965, 363). Tyto šavle, u nás dochované např. na zámku v Březnici, byly vyráběny zcela masově, jak dokládá např. nákup starších zbraní králem

Kristiánem IV. na rozhraní 16. a 17. stol. pro výzbroj houfů sestavených z norských sedláků (ibid).

Pozdněgotická šavle z Rakovníka zastupuje v našich zemích krásný příklad méně běžné zbraně z produkce význačných zbrojářských středisek střední Evropy. Její zjištění názorně ilustruje dluh našeho bádání na poli studia historických zbraní pozdního středověku. Lze jen doufat, že tento význačný nález nezůstane osamocen.

Literatura

- Boeheim, W., 1890: Handbuch der Waffenkunde, Leipzig.
Demmin, A. 1891: Die Kriegswaffen in ihren geschichtlichen Entwicklungen von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Eine Enzyklopädie der Waffenkunde. Gera-Untermhaus.
Glosek, M. 1984: Miecze śródkowoeuropejskie z X.—XV. w. Warszawa.
Letošníková, L.—Herčík, J. 1983: Zbraně, šerm a mečíři. Praha.
Kwaśniewicz, W. 1981: 1000 słów o broni białej i uzbrojeniu ochronnym. Warszawa.
Oakeshott, R. E. 1964: The sword in the Age of Chivalry. New York—Washington.
Seitz, H. 1965: Blankwaffen I. Braunschweig.
Wagner, E. 1987: Hieb- und Stichwaffen. 2. Auflage. Praha.
Żygulski, Z. 1982: Broń w dawnej Polsce. Warszawa.

Zusammenfassung

Ein spätgotischer Säbel in den Sammlungen des Kreismuseums in Rakovník

In den Sammlungen des genannten Museums befindet sich ein spätgotischer Säbel, der im Kataster der Stadt unter nicht ganz klaren Fundumständen geborgen wurde. Es handelt sich um eine 138,5 cm lange Hieb- und Stichwaffe, deren mäßig gekrümmte Klinge an der Spitze eine Rückenschneide trägt. Auf der Rückseite der Klinge bleibt eine schwer beschädigte Marke in Form des Passauer Wolfs erhalten. Auf dem Griff der Klinge ist eine gerade Papierstange mit Faustschutz auf der Vorderseite und Daumenschutz auf der entgegengesetzten Seite montiert. Der Griff gehört nach der von M. Glosek ergänzten Typologie R. E. Oakeshotts zum Typus T₄—T₆. Terminologisch verschieden bezeichnete Waffen ähnlichen Typs wurden gegen Ende des 15. Jahrhunderts in Schwertfeger- oder Messerschmiedetechnologie im Gebiet der bekannten süddeutschen und österreichischen Produktionszentren hergestellt. Hierher, konkret gesprochen nach Passau, meldet sich auch die Marke des Rakovniker Säbels. Es ging eindeutig um eine Reiterwaffe, deren Anschaffungskosten nicht gering waren. Man darf sie an die Wende des 15. und 16. Jahrhunderts datieren. In Böhmen war der Säbel zu dieser Zeit keine massenhaft verwendete Waffe, was auch das Minimum an Funden verrät. Zusammen mit dem geringen ikonographischen Material belegt das Exemplar aus Rakovník, daß man mit der Verwendung dieses Waffentyps auch bei dem Militär des späten Mittelalters in einem bestimmten Maß zu rechnen hat. Der Fund illustriert anschaulich die Schuld, welche die tschechische Forschung auf dem Feld des Studiums der Waffen des späten Mittelalters noch zu tilgen hat.

Abbildungen:

1. Rakovník, Kreis Rakovník. Spätgotischer Säbel. Zustand nach der Konservierung. Zeichnung von H. Komárková.

2. Rakovník, Kreis Rakovník. Spätgotischer Säbel. Zustand nach der Konservierung. Lichtbild J. Král.
3. Rakovník, Kreis Rakovník. Griff des spätgotischen Säbels (verschieden Maßstäbe). Zustand nach der Konservierung. Lichtbild J. Král.
4. Rakovník, Kreis Rakovník. Detail des erhaltenen Resten der Marke an der Klinge des spätgotischen Säbels. Lichtbild J. Král.